

Uniwersytet Warszawski
Варшаўскі Універсітэт

Studium Europy Wschodniej
Студыюм Усходняй Еўропы

Centrum Studiów Białoruskich
Цэнтр Беларускіх Студыяў

**Rocznik Centrum
Studiów Białoruskich**
Гадавік Цэнтра
Беларускіх Студыяў

Nr 4 / № 4

*Poświęca się 100-leciu
Białoruskiej Republiki Ludowej*

*Прысвячаецца 100-годдзю
Беларускай Народнай Рэспублікі*

Warszawa / Варшава 2018

Історіографічні та порівняльно-правові аспекти державотворчих процесів в Українській Народній Республіці та Білоруській Народній Республіці

Понад сто років тому, з падінням царизму та розвалом Російської імперії українська еліта створила орган боротьби за відродження національної державності — Центральну Раду, чим у березні 1917 р. започаткувала на своїх теренах власну національну революцію, що увійшла в історію як Українська революція 1917–1921 років.

Феномен Української революції продовжує притягувати до себе увагу науковців, адже багато аспектів, що стосуються ґрунтового вивчення проблеми, залишаються малодослідженими. За 100-річний період її дослідження істориками, правознавцями, філософами та іншими вченими створено колосальний науковий доробок, що стосується різних аспектів проблеми, однак його історіографічне вивчення свідчить, що є підстави для виокремлення ряду малодосліджених питань, які потребують подальшої ґрунтовної розробки. До таких аспектів відноситься дослідження впливу Української революції на державотворення в Білорусі, зокрема, історіографічне та історико-правове дослідження державотворчих та законодавчих процесів в УНР і БНР в порівняльному аспекті.

Якщо Лютнева революція в Росії дала поштовх державотворчим процесам в Прибалтиці, Закавказзі, Україні, Білорусії та на багатьох інших територіях, то можна говорити, що українство, без перебільшення, показувало шлях білоруському народові для власного національного державотворення. Причому, якщо бути об'єктивними, то слід говорити не лише про позитивні аспекти такого впливу, але й деякі негативні моменти в історії українсько-білоруських відносин досліджуваного періоду.

Вже сама назва статті автоматично передбачає використання й аналіз літератури та джерел, присвячених і УНР, і БНР, а також досліджень як українських і білоруських, так і інших науковців, публікації яких безпосередньо стосуються вказаної проблематики. Щодо вітчизняної

історіографії, то окремі аспекти саме в постановці цієї проблеми вже привертала увагу дослідників, але лише в історичному ракурсі її висвітлення¹.

З розпадом СРСР у Білорусі починається поступовий процес активізації зусиль дослідників по розробці малодосліджених та раніше заборонених тем. Проте, у порівнянні з аналогічними процесами в Україні, у Білорусі, у зв'язку з особливостями сучасної політичної стратегії лідерів держави, він відчутно стриманіший. Є підстави виділяти два періоди розвитку сучасної білоруської державності: період парламентської республіки (1991–1994) та період президентської республіки, що розпочався з липня 1994 року.

З 1994 року владні структури Білорусі поступово відходять від справжніх національно-демократичних завоювань народу початку 1990-х років. Характерною рисою сучасної білоруської історіографії революційної доби 1917–1921 рр. є її слабка, поверхова розробленість, суперечливість, що пов'язано з переважанням в наукових працях прорадянських стереотипів та апологетики радянської влади при висвітленні проблеми. Зокрема, Петро Чигринов наголошує на „відносно легкій перемозі революції в Білорусі”, констатуючи, що „населення Білорусі підтримало Жовтневу революцію”². Такий же підхід зустрічаємо в багатьох інших сучасних виданнях білоруських вчених. Так, в одному з підручників зазначається, що „спроба створення білоруської буржуазної держави при підтримці німецьких окупаційних властей зазнала невдачі. Більшовики прислухалися до вимог національного самовизначення, була створена білоруська радянська держава”³.

„Класичні” радянські кліше превалюють і в іншому, причому досить об'ємному виданні: „Робітники, солдати й найбідніше селянство Білорусії рішуче виступили проти спроб буржуазних і дрібнобуржуазних угруповань повалити Радянську владу в краї... Всі делегати Вітебського губернського з'їзду Рад, що проходив одночасно з Всебілоруським з'їздом, одностайно висловились за те, щоб самозвана Білоруська Рада була віддана до народно-революційного суду”⁴. Дивним є сам факт, що це все пишеться в умовах ХХІ ст.

¹ В. П. Капелюшний, *Універсали Української Центральної Ради та Уставні Грамоти Ради Білоруської Народної Республіки: історико-порівняльний аспект*, [в:] *Українська революція 1917–1921 років: погляд із сьогодення*, Київ 2013, с. 80–87; В. Мартиненко, *Виникнення державності в Білорусі (1917–1918 рр.)*: автореф. дис. ... канд. іст. наук, Чернігів 2010, 24 с.

² П. Г. Чигринов, *Очерки истории Беларуси*, Мінск 2004, с. 307–308.

³ *Матэрыялы па гісторыі Беларусі*, Мінск 2002, с. 77.

⁴ И. И. Ковкель, Э. С. Ярумисик, *История Беларуси: С древнейших веков до нашего времени*, Мінск 2002, с. 319.

Білоруські вчені, на жаль, головну увагу приділяють дослідженню радянської державності Білорусі, їхні ж поодинокі праці, що стосуються БНР, є суперечливими та ще й сьогодні залишаються в межах більшовицьких інтерпретацій. Аналіз літератури радянської доби дає підстави стверджувати, що на довгі десятиріччя правдива історія про боротьбу за встановлення білоруської державності, як і української, була замінена міфом про *„тріумфальну ходу Радянської влади”*⁵, насправді ж це було багаторічне жорстоке протистояння між радянською та національною формами державності, яке лише в 1921 р., а не взимку 1917–1918 р., закінчилась перемогою більшовиків.

Радянська історіографія сфальсифікувала не лише дійсний хід подій, а і їх значення. Писати про білоруську національну державність було заборонено (як, до речі, й про українську). Свідченням цьому, зокрема, може бути процес захисту докторської дисертації Сергієм Маргунським. У 1963 р. захист згаданої дисертації у Москві не відбувся⁶, і лише у 1969 р. захист дозволили, але вже у Мінську, змусивши автора допрацювати текст щодо „вихолощення” суті національної державності та, відповідно, змінити у назві дослідження словосполучення *„белорусской государственности”* на *„белорусской советской государственности”*⁷.

Джерела такого стану в білоруській історичній науці сягають революційної доби 1917–1921 рр. і пов’язані ще із більшовизацією та радянізацією. Так, закликаючи з Москви білорусів вгамувати свої амбіційні державотворчі наміри „знавець” історії Білорусі Матвій Любавський наголошував, що *„тільки спираючись на братній великоросійський народ, в тісному духовному і політичному єднанні з ним вони зможуть утвердити для себе гідне національне буття”*⁸.

На переконання білоруського дослідника Михайла Семенчика, в Білорусі *„розвиток історичної науки відбувався і відбувається не на власному ґрунті, а під впливом російських, у першу чергу московських авторів”*⁹. Це підтверджує й інший білоруський вчений Станіслав Акінчиць: *„Комуністична диктатура, що панувала в Білорусі 70 років,*

⁵ *Из истории установления Советской власти в Белоруссии и образования БССР*, Минск 1954, том 4; *История Белорусской ССР*, Минск 1977.

⁶ С. П. Маргунский, *Создание и развитие Белорусской государственности (1917–1925 гг.)*: автореф. дис... докт. юрид. наук, Москва 1963, 36 с.

⁷ С. П. Маргунский, *Создание и развитие Белорусской советской государственности (1917–1925 гг.)*: автореф. дис... докт. юрид. наук, Минск 1969, 54 с.

⁸ М. Любавский, *Основные моменты истории Белоруссии*, Москва 1918, с. 23.

⁹ М. Я. Сяменчык, *Рэвалюцыйныя падзеі 1917 года ў працах беларускіх гісторыкаў канца мінулага стагоддзя*, [у:] *Сучасныя праблемы гістарыяграфіі гісторыі. У 3-х частках*, Мінск 2003, ч. 3, с. 405.

зробила все можливе, щоб зробити білорусів нацією без історії, людьми, які не можуть нічого перейняти з досвіду попередніх поколінь”, проте дослідник сподівався, що „обман і безпам’ятство не будуть вічно панувати на нашій білоруській землі”¹⁰.

Однак сьогодні наукова спільнота Білорусі ще перебуває у такій ситуації, коли ні про яку науковість та ґрунтовність досліджень білоруських вчених, присвячених Білоруській Народній Республіці, на жаль, мову вести не можна, адже президент Білорусі Олександр Лукашенко, офіційно трактуючи історію державності Білорусі, не визнає білоруської національної державності 1918–1920 рр., а лише білоруську радянську, констатуючи, що „наше белорусское государство существует с 1 января 1919 года — со времени образования БССР. Белорусская Народная Республика, о которой неоправданно много говорят (підкреслення наше — І. С., М. Ч.), не стала реальным государством...”¹¹.

Можливо, саме тому в сучасній Білорусі ґрунтовний науковий аналіз коренів національної державності намагаються замінити політичними „міркуваннями”, як це зробив, наприклад, у своїй праці Анатолій Резник: „БНР не володіла або майже не володіла тими ознаками, які характерні для повноцінної держави. БНР була політичним явищем”¹². На жаль, такі погляди щодо оцінки національного державотворення доби Білоруської Народної Республіки сьогодні превалюють.

Водночас у дослідженні Анатолія Астапенка, присвяченому аналізу наукової спадщини Миколи Єрмаловича, чи не вперше в працях білоруських дослідників відкрито наголошується, що теза про бездержавність завдала величезної шкоди осмисленню справжніх державотворчих процесів у Білорусі: „особливу шкоду для правдивого бачення нашої історії привнесла теза про бездержавність Білорусі до 1919 р., тобто до проголошення БСРР”¹³.

Слід наголосити, що найважливішим у ситуації, яка склалася, на нашу думку, є не з’ясування питання про те, чи була Білоруська Народна Республіка повноцінною державою (що, власне, й не підлягає обговоренню, бо є незаперечним фактом — *авт.*), а визнання періоду її існування важливим і невіддільним етапом білоруського національного державотворення.

¹⁰ С. Акинъчиц, *Золотой век Беларуси*, Минск 2002, с. 124.

¹¹ А. Г. Лукашенко, *Исторический выбор Беларуси*, Минск 2003, с. 43.

¹² А. Н. Резник, *К вопросу о государственности БНР, или Так была ли БНР государством*, Минск 2002, с. 34.

¹³ А. Астапенка, *Мікола Ермаловіч: Той, хто вярнуў нам гісторыю*, Мінск 2015, с. 56–57.

Маючи оприлюднені джерела доби УНР і БНР¹⁴, вагомий науковий доробок попередників, а також можливість неупередженого дослідження проблеми, на відміну від білоруських науковців, які такої можливості ще не мають, а також враховуючи обмежений обсяг даної статті, сформулюємо найважливіші сюжети, міркування та положення щодо здійсненого нами порівняльного аналізу державотворчих і законодавчих процесів в УНР та БНР.

Політичне моделювання майбутнього національно-державного устрою в Україні і Білорусі активізувалось одночасно, відразу після повалення царизму, однак на практиці українці значно раніше від білорусів розпочали активну діяльність за відродження національної державності, найважливішими віхами якої стало створення Центральної Ради, скликання Всеукраїнського національного конгресу, проголошення автономії України, а згодом Української Народної Республіки, проголошення незалежності УНР, прийняття Конституції УНР.

Аналіз подій сторічної давнини, законодавчих актів та інших джерел революційної доби на українських та білоруських теренах дає підстави стверджувати, що державотворчі процеси в Білорусі розгорталися під безпосереднім впливом українських національних державотворчих процесів доби Української революції 1917–1921 років.

Розвиток національно-державницького руху на території Білорусі в 1917–1921 рр. має чимало спільного і, водночас, неабияк відрізняється від українського державотворення того часу. Білоруська еліта намагалася наслідувати логіку українського національного державотворення: за зразком Української Центральної Ради (УЦР), із запізненням на чотири місяці в Білорусі створено власну Центральну Раду, позитивний відголос Всеукраїнського національного конгресу спричинив згодом проведення Всебілоруського конгресу, специфіка оприлюднення найважливіших рішень через Універсали УЦР найшла подібне втілення в Уставних грамотах, нарешті постанови національної державності українців у формі Української Народної Республіки стало прототипом для проголошення Білоруської Народної Республіки тощо. На жаль, це наслідування відбувалося зі значним запізненням та меншою рішучістю, тож наслідки, певна річ, також різні.

¹⁴ Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / Упоряд. В. Ф. Верстюк, Київ 1996, том 1, 589 с.; Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / Упоряд. В. Ф. Верстюк, Київ 1997, том 2, 422 с.; Архіви Беларускай Народнай Рэспублікі: В 2-х т., Вільня-Нью-Ёрк-Менск-Прага 1998, том 1, книга 1, 860 с.; Архіви Беларускай Народнай Рэспублікі: В 2-х т., Вільня-Нью-Ёрк-Менск-Прага, 1998, том 1, книга 2, 1720 с.

Одним із перших до проблеми становлення білоруської державності та розвитку українсько-білоруських зв'язків досліджуваної доби звернувся український політичний діяч, білорус за походженням, член ради Міністерства закордонних справ за доби Гетьманату Іван Красковський, який ще у червні 1918 р. подав до друку у „Літературно-Науковому Вістнику” ґрунтовну науково-аналітичну статтю. Автор, зокрема, звертає увагу на зміст вітальної телеграми, яка була відправлена Центральній Раді рішенням Всебілоруського з'їзду: „Завдяки соціальним умовам свого розвитку Україна опередила нас, але шлях у нас один. Теперішня Україна, це наша будуччина. Україна йде в авангарді національного руху”¹⁵.

Особливий інтерес викликає власна оцінка І. Красковським досвіду українського державотворення: „Немає сумніву, що український національний рух дійсно вплинув і на рух білоруський, двинув і відкрив взагалі для національного руху великі перспективи. Особливо це було помітно на розвитку національного білоруського руху у військах, національне самооприділення українців-військових, утворення особливих українських частин викликає відповідний рух в білоруських масах...”¹⁶.

Англійський дослідник Едвард Карр також зробив висновок, що в Білорусі „Все відбувалось за українським зразком...”¹⁷. Такої ж думки, до речі, дотримується і австрійський історик Андреас Каппелер, наголошуючи, що „натхненні українським рухом, інтелектуали й солдати заснували в липні Білоруську раду”¹⁸.

Слід наголосити, що український вплив визнають і білоруські науковці, зокрема історики права. Так, наприклад, Андрій Кіштимов констатує, що „білоруське національне відродження та національно-визвольний рух багато в чому йшов шляхом, показаним українською національною моделлю” та доходить висновку, що Велика Білоруська Рада, Білоруська Народна Республіка виникли під впливом та як аналогії Української Центральної Ради й Української Народної Республіки¹⁹. Правознавці Вадим Круталевич та Йосип Юхо трактують Білоруський з'їзд (конгрес) як аналогію, чи прототип Всеукраїнського національного конгресу²⁰.

¹⁵ І. Красковський *На порозі нового життя*, „Літературно-Науковий Вістник”, Київ 1918, том LXX, книга IV–VI, с. 159.

¹⁶ Там само, с. 159.

¹⁷ Е. Карр *История Советской России*, книга 1, том 1 и 2: *Большевицкая революция. 1917–1923*, Москва 1990, с. 248.

¹⁸ А. Каппелер, *Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад*, Львів 2005, с. 274.

¹⁹ А. Кіштымаў, *Рэцэнзія на кнігу Я. Грицака „Нарис історії України: формування модерної української нації XIX — XX ст. — Київ 1996”*, „Беларускі гістарычны агляд”, 1998, том 5, № 2(9), с. 530.

²⁰ В. А. Круталевич, І. А. Юхо, *Гісторыя дзяржавы і права Беларусі (1917–1945 гг.)*, Мінск 1998, с. 16.

Особливої уваги заслуговує версія А. Кіштимова про запозичення лідерами білоруського національно-визвольного руху ідеї звернення УЦР до українського народу в формі Універсалів, які у Білорусі увійшли в історію під назвою Статутних грамот²¹. Аналіз джерел та літератури дає підстави констатувати, що дійсно саме під впливом Універсалів Центральної Ради в Білорусі Рада Всебілоруського з'їзду (згодом Рада БНР) проголосила Статутні грамоти. Ознайомлення з їхніми текстами переконує, що Статутні грамоти як і Універсали склались у формі звернення до всіх громадян держави, свідчить про подібність державотворчих процесів: в Україні лише IV Універсал, а в Білорусі лише III Статутна грамота проголошували державну незалежність.

Аналіз тексту Першої Статутної грамоти дає підстави стверджувати про її певну аналогію із Першим Універсалом Центральної Ради. Зокрема, у цій грамоті Виконавчий комітет проголошував себе тимчасовою владою у Білорусі, приступав до управління краєм і до найшвидшого скликання Всебілоруського Установчого Сейму на основі загального, простого, рівного, таємного і пропорційного виборчого права для всього дорослого населення, незважаючи на національність, релігію і стать. У ній зазначалось, що створювався Народний Секретаріат Білорусі як тимчасова народна влада краю, проголошувалося право національних меншин на національно-персональну автономію. Аналіз тексту Першого Універсалу Центральної Ради красномовно свідчить про подібність найважливіших положень в обох документах та їх творче запозичення білорусами.

Водночас, слід наголосити і на деяких особливостях, притаманних лише Першій Статутній грамоті, яких немає в I Універсалі. Зокрема, виборче право надавалось тим, хто в Білорусі до цього був його позбавлений: жінкам, євреям та селянам. Дещо раніше, в резолюції Всебілоруського з'їзду наголошувалось, що Білорусь повинна увійти до складу Російської Демократичної Республіки як автономна одиниця із республіканським устроєм. Проте в Першій Статутній грамоті нічого не сказано про автономію Білорусі, а лише закликалось білорусів перед загрозою німецької окупації *„узяти свою долю у власні руки”* та *„здійснити своє невід'ємне право на повне самовизначення”*²².

Що стосується законодавчих актів, які проголошували УНР і БНР, тобто III Універсалу та Другої Статутної грамоти, то в них фактично однаковими

²¹ А. Кіштымаў, *Рэцэнзія на кнігу Я. Грыцака „Нарис історыі Украіны: фармування модернай украінскай нацыі XIX — XX ст.*, с. 530.

²² *Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі: В 2-х т.*, Вільня-Нью-Ёрк-Менск-Прага 1998, том 1, кніга 1, с. 46–47.

є пункти про проголошення Народної Республіки, дію основних законів, свободу слова, друку, зборів, недоторканість особи і помешкання, право на національно-персональну автономію, скасування права приватної власності, встановлення 8-ми годинного робочого дня та ін. Щодо найважливіших відмінностей, то текст III Універсалу розлого викладено більш ніж на трьох сторінках, а зміст Другої Статутної грамоти стисло вміщено на одній сторінці, де, крім преамбули і висновків, чітко сформульовано лише вісім пунктів основних положень, з яких 6-й пункт кардинально відрізняється від дотичного положення III Універсалу. Якщо в УНР мало бути „забезпечено... право і можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами”, то в БНР „оголошуються рівні права всіх мов народів Білорусі”. Крім цього, у Статутній грамоті не йшлося ані про міжнародно-правовий статус БНР, ані про її зовнішню політику²³.

Запозичення ключових положень характерне і для таких актів як IV Універсал та Третя Статутна грамота, якими, відповідно, проголошувалась незалежність УНР і БНР. Слід зазначити, що III Статутна грамота зафіксувала різке зниження демократичного потенціалу в білоруському русі та засвідчила тенденцію до формування пронимецького курсу. Визначення цією Статутною грамотою меж самостійної Білорусі в складі „Могильовщини, білоруських частин Мінщини, Гродненщини..., Віленщини, Вітебщини, Смоленщини, Чернігівщини і суміжних частин сусідніх губерній, заселених білорусами” по суті заперечувало легітимність північно-західного кордону УНР, визначеного статтею II основного тексту Брестського мирного договору між Україною й Центральними державами.

У літературі наголошується, що кількість Універсалів і кількість Статутних грамот була однаковою — п'ять, правда „П'ятий Універсал” відомий лише як проект²⁴. Символічно, що останню, п'яту Статутну грамоту Рада і уряд БНР прийняли, переїхавши до Вільно, бо до Мінська наближалась Червона армія²⁵. У ній закликалось до виступу проти радянської влади і захисту БНР. А українці, за версією Микити Шаповала, укладеним ним „проектом П'ятого Універсалу” „помішали б всі карти гетьманищини та німецької реакції”²⁶. Про підготовку і зміст „П'ятого Універсалу” в українській історіографії присуїня мінімальна інформація. Проте її аналіз дозволяє зробити висновок,

²³ Там само, с. 52–53.

²⁴ В. П. Капельшній, *Універсали Української Центральної Ради та Уставні Грамоти Ради Білоруської Народної Республіки: історико-порівняльний аспект*, [в:] *Українська революція 1917–1921 років: погляд із сьогодення*, Київ 2013, с. 84; Д. Яневський, *Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки*, Київ 2003, с. 212.

²⁵ П. Г. Чигринов, *Очерки истории Беларуси*, Минск 2004, с. 322.

²⁶ М. Шаповал, *Гетьманищина і Директорія: Спогади*, Нью-Йорк 1958, с. 6.

що проект готувався з однією метою — повалення влади гетьмана Павла Скоропадського. Сам проект „П'ятого Універсалу” підготував у Києві М. Шаповал і оприлюднив його основні ідеї на нелегальній нараді членів Установчих Зборів. Проект так і залишився проектом, самі ж збори було зірвано. Детальніше про це описано в працях Валерія Капелюшного, Микити Шаповала, Матвія Стахів, Данила Яневського²⁷.

Нарешті, про Конституцію УНР (1918 р.) та Тимчасову конституцію БНР (1918 р.), які, насправді, мали назви „*Статут про державний устрій, права і вільності УНР*” та „*Статут Ради Білоруської Народної Республіки*”. Як бачимо, обидва документи мали назву „Статут”. Конституція УНР була ухвалена Центральною Радою на своєму останньому засіданні, тобто 29 квітня 1918 р. Того ж дня в Україні стався державний переворот, внаслідок якого Конституція УНР так і не набула чинності, а залишилася пам'яткою української правничо-політичної думки. Слід зазначити, що питанням ролі і значення Конституції УНР в державотворчих і законодавчих процесах, аналізу її сутності та змісту як Основного закону УНР присвячено значну кількість наукових праць істориків, політологів, правознавців, зокрема фахівців з конституційного права та істориків права. Цей законодавчий акт є неодмінною складовою хрестоматій та збірників документів з історії України та історії держави та права України, тематичних документальних видань, присвячених Українській революції 1917–1921 рр.

Щодо Конституції БНР, то вона була ухвалена 11 жовтня 1918 р. і певний час була чинною на території БНР. Однак, про цей важливий законодавчий акт білоруського національного державотворення інформація у наукових дослідженнях мінімальна. Причому це стосується праць не лише білоруських вчених, а й українських. Прикро, що Тимчасова конституція БНР не аналізується в дисертаціях останніх років, безпосередньо присвячених становленню Білоруської Народної Республіки²⁸, а в щойно захищеній у лютому 2017 р. дисертації Олександра Панасюка — навіть не згадується²⁹.

²⁷ В. П. Капелюшний, *Універсали Української Центральної Ради та Уставні Грамоти Ради Білоруської Народної Республіки: історико-порівняльний аспект*, [в:] *Українська революція 1917–1921 років: погляд із сьогодення*, Київ 2013, с. 84; М. Шаповал, *Гетьманщина і Директорія: Спогади*, Нью-Йорк 1958, с. 5–11; М. Стахів, *Україна в добі Директорії УНР*, Скрантон 1962, том 1, с. 238, прим. 40.; Д. Яневський, *Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки*, Київ 2003, с. 211–213.

²⁸ В. В. Мартиненко, *Виникнення державності в Білорусі (1917–1918 рр.)*: автореф. дис. ...канд. іст. наук, Чернівці 2010, 24 с.; О. Д. Панько, *Становлення білоруської державності 1914–1923 рр.: територіальний аспект*: автореф. дис. ...канд. іст. наук, Чернівці 2010, 24 с.; І. С. Стригун, *Становлення білоруської державності (1917–1921 рр.)*: автореф. дис. ...канд. іст. наук, Київ 2010, с. 23.

²⁹ О. П. Панасюк, *Білоруська Народна Республіка у 1918–1919 рр.: внутрішня та зовнішня політика*: дис. ...канд. іст. наук, Чернівці 2016, 280 с.

Текст Тимчасової конституції БНР не включено до жодного зі збірників документів, опублікованих в сучасній Білорусі, єдиний варіант ознайомитись із цим документом — це мережа Інтернет³⁰, адже офіційно влада визнає існування лише 5-ти білоруських конституцій, вважаючи першою Конституцію БСРР (1919 р.). У зв'язку з цим слід зазначити, що молоді білоруські правознавці зовсім по-іншому оцінюють Тимчасову конституцію БНР. Так, Микита Макаєв наголошує, що „проблема вивчення Конституції БНР 1918 р. практично не піднімалась юристами й істориками. ... Спірне питання про сутність БНР не впливає на факт існування Конституції даного політичного феномену”³¹. Підтримуємо думку автора, що давно настав час звернути належну увагу на тимчасову конституцію БНР, проголошену Радою БНР 11 жовтня 1918 р., адже її аналіз свідчить, що цим актом детально визначалась система державних органів, а також принципи виборчого права. Погоджуємось також і з думкою дослідника, що „її зміст в цілому не можна назвати конституцією в прямому розумінні слова — за своїм змістом вона була схожа на положення про парламент”³².

В той же час заслуговує на увагу висновок М. Макаєва, зроблений ним на підставі аналізу інших законодавчих актів доби БНР, що „Основний Закон БНР — це не один акт, а ціла сукупність правових актів, а точніше це неписана конституція, що складається з трьох документів: II і III Статутної грамоти і тимчасової Конституції 11 жовтня”³³. До речі, конституційний характер Другої Статутної грамоти, яка „проголосила етнографічну територію білорусів у якості республіки” вбачав ще у 1919 р. тодішній політичний і державний діяч БНР Олександр Цвікевич³⁴.

Оцінка Тимчасової конституції БНР як „одного з юридичних документів політичних структур Білоруської Народної Республіки, який співіснував з іншими основними документами тодішнього становлення республіки (зокрема, статутними грамотами)” торує собі шлях і в Інтернет-ресурсах³⁵. Все це вселяє надію, що в найближчій перспективі білоруська спільнота, оцінюючи значення Конституції БНР 1918 р., дійде до такого ж висновку, до якого дійшов М. Макаєв: „Таким

³⁰ Часовая канстытуцыя Беларускай Народнай Рэспублікі//<https://be-tarask.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%...>

³¹ Н. В. Макаєв, Конституция БНР: забытое достижение нации, [у:] Национальная экономика Республики Беларусь: проблемы и перспективы развития: материалы V Международной научно-практической конференции студентов (Минск, 11–12 апреля 2012 г.), Минск 2012, с. 200.

³² Там само, с. 201.

³³ Там само, с. 201.

³⁴ А. И. Цвикевич, Краткий очерк возникновения Белорусской Народной Республики, Киев 1918, с. 13.

³⁵ Часовая канстытуцыя Беларускай Народнай Рэспублікі//<https://be-tarask.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%...>

чином, можна небезпідставно стверджувати, що попри на те, що сама Конституція проіснувала короткий період часу і не змогла повністю бути втіленою, її необхідно вважати першим білоруським Основним Законом і, що найважливіше, єдиною Конституцією до 1994 р., яка приймалась саме білоруським народом і білоруською інтелігенцією на благо національних інтересів незалежно від інших держав”³⁶.

На завершення зацентруємо увагу на питанні про сутність БНР, тобто її відповідності ознакам справжньої державою. Після проголошення БНР білоруські державотворці розбудовували свою державу, дотримуючись принципу розподілу влади на законодавчу та виконавчу. Він був закріплений у спеціальному законі Ради БНР *„Про верховну владу Білоруської Народної Республіки”*, згідно з яким можна окреслити наступні функції Ради БНР: установчу, законодавчу, контрольну, фінансову, представницьку. Згідно з цим законом виконавча влада у Білорусі належала уряду — Народному Секретаріату (НС). 27 березня 1918 р. НС видав постанову, якою підпорядкував собі всі урядові установи краю і фактично оголосив себе єдиною вищою виконавчою владою на теренах Білорусі. 29 квітня 1918 р. на засіданні Народного Секретаріату був затверджений *„Тимчасовий наказ місцевим білоруським радам”*, у якому визначалися функції місцевих органів БНР. 25 травня 1918 р. Рада БНР прийняла закон, який надавав білоруській мові державний статус. У 1918 р. в Берліні був випущений загальногромадянський паспорт Білоруської Народної Республіки. 9 липня 1918 р. Рада Республіки та Народний Секретаріат прийняли постанову про державні символи.

Вже цей перелік прийнятих законів та проведених заходів свідчить про значний державотворчий та законодавчий досвід БНР. В умовах державотворчих процесів у Східній Європі на початку ХХ ст. БНР була закономірною спробою білоруських лідерів створити власну національну державу. Саме в цьому ключі звучить висновок О. Панасюка про значення БНР: *„Хоча збудувати суверенну, демократичну, парламентську республіку у 1918–1919 рр. білоруським лідерам не вдалось, проте факт проголошення незалежності Білорусі має велике історичне значення. Білоруська Народна Республіка стала одним із етапів білоруського державотворення, без якого білоруси не отримали б своєї державності в 1919 р., в рамках радянської системи, і незалежної Республіки Білорусь у 1991 р.”*³⁷.

³⁶ Н. В. Макаев *Конституція БНР: забытое достижение нации*, с. 201.

³⁷ О. П. Панасюк, *Білоруська Народна Республіка у 1918–1919 рр.: внутрішня та зовнішня політика: дис. ...канд. іст. наук, Чернівці 2016, с. 209.*

Таким чином, започатковані українськими та білоруськими істориками та правознавцями малодосліджені аспекти проблеми, без сумніву, потребують подальшого вивчення і ґрунтовного осмислення. Безумовно, цей процес необхідно активізувати, бажано спільними зусиллями українських та білоруських науковців.

Streszczenie

Ihor Sribniak, Maryna Czubata, *Historiograficzne i prawnoporównawcze aspekty procesów państwowotwórczych w Ukrainńskiej Republice Ludowej i Białoruskiej Republice Ludowej*

W artykule dokonano ґруntownej historiograficznej analizy badań historycznoprawnych w zakresie specyfiki procesów państwowotwórczych w Ukrainńskiej Republice Ludowej (URL) i Białoruskiej Republice Ludowej (BRL), dokonano analizy porównawczej ich ustawodawstwa — uniwersałów Centralnej Rady URL i hramot Rady BRL, Konstytucji URL i Tymczasowej Konstytucji BRL, zbadano również wpływ rewolucji ukraińskiej lat 1917–1921 na formowanie BRL.

Abstract

Ihor Sribniak, Maryna Chubata, *A Historiographical and Comparative Analysis of Legal Aspects of Governmental Processes in the Ukrainian People's Republic and Belarusian People's Republic*

The article presents a brief historiographical analysis of historical and jurisprudential research on the features of state-founding processes both in the Ukrainian People's Republic and in the Belarusian People's Republic. A comparative analysis of the legislation of the UNR and the BNR was conducted with a particular focus on the Universals of the Central Rada and the charters of the Rada of the BNR, the Constitution of the Ukrainian People's Republic and the Interim Constitution of the BNR. The impact of the Ukrainian revolution of 1917–1921 on the formation of the BNR was also examined.